

УДК 37.035:316.621:061.2-053.6

ВИХОВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ІНІЦІАТИВНОСТІ ПІДЛІТКІВ У ВСЕУКРАЇНСЬКОМУ ДИТЯЧОМУ ГРОМАДСЬКОМУ РУСІ “ШКОЛА БЕЗПЕКИ”

Белан В. Ю.

У статті представлено досвід діяльності Всеукраїнської дитячої громадської організації (далі – ВДГР) “Школа безпеки”, розкрито її виховний потенціал, мету та основні завдання; охарактеризовано виховні можливості у процесі формування соціальної ініціативності підлітків.

Ключові слова: соціальна ініціативність, дитячий рух, дитячі об'єднання, підлітки.

В статье представлен опыт деятельности Всеукраинской детской общественной организации (ВДОД) “Школа безопасности”, раскрыт её воспитательный потенциал, цель и основные задания; охарактеризованы воспитательные возможности в процессе формирования социальной инициативности подростков.

Ключевые слова: социальная инициативность, детское движение, детские объединения, подростки.

The article presents the experience of the All-Ukrainian children's public organization UCPM “School of safety”, discloses its educational potential, purpose, and basic tasks; educational opportunities in the formation of social initiative of teenagers are defined.

Key words: social initiative, children's movement, children's associations, teenagers.

Становлення людини як особистості відбувається протягом всього життя. Втім особливої актуальності цей процес набуває саме у підлітковому віці. Важливим аспектом у формуванні та становленні підлітка як активної особистості виступає соціальна ініціативність, адже ця якість сприяє формуванню у підлітків соціальної мобільності, здатності у разі потреби швидко приймати рішення та нести відповідальність за результати своєї діяльності.

Актуальність вивчення феномену соціальної ініціативності пов'язана з нагальною потребою держави у вихованні самостійних, відповідальних та свідомих громадян України. Результати дослідження української вченої І. С. Булах вказують на те, що саме здатність особистості до виявлення та реалізації соціальної ініціативності виступає вагомим критерієм її особистісного зростання [1].

Виховання соціальної ініціативності у широкому сенсі сприяє активній, творчій діяльності дітей та молоді не лише сьогодні, але й на перспективу їхнього подальшого життя, гармонізує інтереси особистості в її співтворчості з іншими на благо людей, суспільства та держави [4].

Одним із соціальних інститутів, які сприяють формуванню та розвитку соціальної ініціативності у підлітків, є дитячі громадські об'єднання. Різні аспекти діяльності дитячих громадських об'єднань та організацій здійснено у наукових дослідженнях вітчизняних і зарубіжних дослідників: Ю. Жданович, О. Касьянаної, Р. Литвак, О. Лісовця, Р. Охрімчук, Ж. Петрочко, Ю. Поліщука, Л. Романовської, Т. Ромм, О. Сорочинської, Н. Чиренко та ін.

Як зазначає Р. Литвак, дитяче громадське об'єднання – це особливе формування дітей і дорослих, об'єднаних на добровільній основі для реалізації індивідуальних та соціальних потреб, що сприяють соціалізації дитини [2].

Метою статті є висвітлення виховного потенціалу Всеукраїнської дитячої громадської організації ВДГР “Школа безпеки” в реалізації соціальної ініціативності підлітків.

Діяльність дитячих громадських організацій у період сьогодення є особливо актуальною, оскільки головними особливостями дитячих громадських об'єднань є

їхня безумовна орієнтація на потреби дитини, включення у систему позитивних відносин з іншими дітьми та дорослими, можливість спілкування з однолітками та дорослими, соціально й особистісно значущий зміст колективної діяльності, можливість самостійно та демократично вирішувати проблеми своєї організації та об'єднання [4].

ВДГР “Школа безпеки” була створена за підтримки МНС України у 1999 році. Метою її діяльності є сприяння консолідації зусиль суспільства у вирішенні проблем безпеки та виживання дітей України в умовах дії шкідливих і небезпечних факторів природного, техногенного, соціально-економічного, криміногенного, медико-біологічного та військового характеру; задоволення та захист законних соціальних, економічних, творчих, національно-культурних, інших спільних інтересів своїх членів. ВДГР “Школа безпеки” є одним зі співзасновників Міжнародної асоціації молодіжних громадських організацій пожежних-рятувальників “ЮНСПАС”.

Діяльність дитячого об'єднання є надзвичайно важливою та актуальною. Адже невміння діяти в екстремальних ситуаціях та надати елементарну допомогу, недостатність практичних знань шкільного курсу з основ безпеки життєдіяльності призводять до того, що кожного дня в нашій країні гине більше трьох дітей і підлітків віком до 14 років та зростає кількість дітей, які стають інвалідами (згідно з офіційною статистикою). За даними Держкомстату, лише за 2012 рік понад 31 тисяча українців загинула внаслідок ДТП, пожеж, аварій, харчових та хімічних отруєнь, нещасних випадків на воді, аварій, травмувань у побуті тощо. З них – 785 дітей віком до 14 років. Саме тому надання достатніх знань з основ безпеки життєдіяльності та навчання дорослими підлітків того, як можна запобігти будь-яким негативним ситуаціям, а також як діяти під час них – є вкрай важливим для будь-якого підлітка.

За підтримки дитячої громадської організації на базі загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів створено гуртки “Школа безпеки”, “Юний рятувальник” та інші. На сьогодні їх діє вже понад 7 тисяч. Їх метою є надання основних знань з безпеки життєдіяльності. У програмі навчання представлено різні форми та методи: бесіди, тренінги, рольові ігри, ігри-змагання, аналіз життєвих та проблемних ситуацій; творчі форми роботи, такі як театралізовані дійства, створення аматорських вистав з проблеми безпеки, конкурси агітбригад, вікторини тощо.

Зокрема, цикл бесід “Знати, вміти, діяти у надзвичайних ситуаціях”, “Вчимося діяти у надзвичайних ситуаціях”, “Допоможи собі сам”, рольова гра “Хай дитина знає кожна – жартувати з вогнем не можна!”, головною метою яких є закріплення основних правил пожежної безпеки. Формуванню в підлітків свідомого ставлення до власних вчинків, свого здоров'я та здоров'я інших людей як найвищої цінності спрямовано тренінгові заняття “Твоє життя – твій вибір” та “Навчання юних рятувальників основ та правил надання першої медичної допомоги”.

Здатності протистояти соціальному тиску, вихованню дисциплінованості та організованості, становленню впевненої особистісної позиції присвячені заняття “Як не потрапити на “гачок”, “Допоможи собі сам”, “Життєві ситуації” та ін.

Особлива увага надається екологічному вихованню школярів. Зокрема, проводяться навчально-тренувальні ігри “Екологічні розвідники”, “Захист дітей від шкідливого впливу навколишнього середовища”, готуються творчі виступи агітбригад “Червона книга: обережно – в об'єктиві людина!” та “Стихійне лихо природного характеру”.

Важлива увага приділяється військово-патріотичному вихованню дітей та молоді, популяризації професії рятувальника. З метою допризовної підготовки та рятувальної справи розроблено та реалізовано програму “Юний рятувальник-захисник”. З кожним роком кількість бажаючих взяти участь у заходах ВДГР “Школа безпеки” зростає, а професія рятувальника стає дедалі популярнішою. Адже з лав організації виходять змужнілі, загартовані, психологічно, теоретично та практично підготовлені молоді люди, які в будь-який момент можуть прийти на допомогу. Яскравим підтвердженням цього є приклади, коли учасники Руху

кваліфікованими діями врятували життя людей. І таких прикладів – понад тридцять [3; 5].

Щорічно до участі у заходах за програмою “Школа безпеки” залучається понад 100 тисяч юнаків та дівчат. Серед дієвих заходів Руху є проведення Всеукраїнського конкурсу дитячої та юнацької творчості “Безпека в житті – життя у безпеці”, зимового навчально-тренувального збору, Всеукраїнського змагання “Школа безпеки” та його районних, обласних етапів. З 2006 року збір-змагання має статус міжнародного, в якому брали участь команди з Азербайджану, Білорусі, Казахстану, Литви, Польщі, Словаччини та Угорщини.

Важливим є те, що програми, які реалізовує ВДГР “Школа безпеки”, спонукають до здорового та безпечного способу життя, відволікають дітей та молодь від вулиці, шкідливих звичок, протидіють вживанню алкоголю та наркотиків, поширенню ВІЛ / СНІДу, а також спрямовані на професійну орієнтацію молоді. І, безумовно, тут діти знаходять нових друзів, відпочивають і оздоровлюються.

Лідери та інструктори ВДГР “Школи безпеки” не тільки самі навчаються, але й намагаються передати уміння і навчити правил безпечної поведінки дітей старшого дошкільного і молодшого шкільного віку. Виявом соціальної ініціативності дитячої організації є випуск просвітницьких матеріалів з метою безпечної життєдіяльності для дітей та учнівської молоді. Так, з метою підвищення рівня компетентності дітей, необхідного для особистої безпеки, нормальної життєдіяльності, комфортного відчуття серед навколишнього середовища в спільноті однолітків та дорослих у співпраці з ГК “Фокстрот” було розроблено серію просвітницьких мультфільмів “Фокс і Трот поспішають на допомогу” (“Поводження з електроприладами”, “Поведінка в супермаркеті”, “Безпека на воді” та “Пожежна безпека”). За результатами Всеукраїнського творчого конкурсу “Безпека в житті – життя в безпеці”, що ініціювала ВДГР “Школа безпеки”, було випущено пізнавальний збірник казок для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку “Казкові рятівники”. Оригінальні дитячі роботи юних казкарів і художників – членів ВДГР “Школа безпеки” у ігровій формі ознайомлюють дітей молодшого дошкільного віку з правилами безпечної поведінки дітей у повсякденному житті і побуті.

ВДГР “Школа безпеки” є соціальним партнером лабораторії дитячих об’єднань Інституту проблем виховання НАПН України і сьогодні активно залучається до розробки нової теми НДР “Формування соціальної ініціативності підлітків у дитячих об’єднаннях”. З метою з’ясування ставлення підлітків до соціальної ініціативності та інших якостей, що сприяють її розвитку, було проведено опитування серед підлітків – членів Київського міського осередку ВДГР “Школа безпеки” та дорослих лідерів. Так, серед основних були названі: креативність (81,5 %), відповідальність (70,4 %), рішучість (63%) та наполегливість (59,25 %). Втім поряд з вищеназваними якостями, більшість (81,5 %) погоджується з думкою, що на прояв ініціативності підлітка впливають й інші його якості, такі як самостійність, уважність, оптимізм тощо.

Оскільки одне з основних завдань ВДГР “Школа безпеки” полягає у наданні само та взаємодопомоги у будь-якій екстремальній ситуації, для нас було важливим з’ясувати, наскільки ефективно підлітки можуть проявити себе в організації будь-якої суспільної справи. Так, майже третина підлітків – учасників ВДГР “Школа безпеки” (29,6 %) мають досвід активної діяльності та виступали ініціаторами різноманітних справ. Натомість майже така ж кількість підлітків (29,4 %) позиціонують себе в першу чергу як відповідальних виконавців. 14,8 % підлітків вважають, що займають лідерські позиції у колі однолітків. 3,7 % опитаних обрали для себе роль “мозкового центру” та організаторів діяльності.

Було з’ясовано, що 62,3 % брали на себе організацію суспільної справи, бо вважають, що виявлення власної соціальної ініціативності та реалізація конкретної справи надає їм можливість стати більш впевненими у собі.

Серед причин, через які підлітки намагаються уникати організації та участі у суспільно корисних справах, вони називають “небажання виділятися серед інших” та “небажання брати на себе відповідальність” (25 % опитаних). Такі відповіді можуть бути пов’язані з невпевненістю у власних силах та відсутністю відповідного досвіду суспільно корисної діяльності.

Позитивним є те, що більшість підлітків в процесі участі у житті дитячого об'єднання отримують досвід активної діяльності та прояву ініціативи, разом з тим більшість (66,7 %) переконані, що нести відповідальність за прояв та результат виявленої соціальної ініціативи має колектив. Це може бути пов'язано як з бажанням уникнути особистої відповідальності, так і з усвідомленням себе як частини колективу.

Для кожної людини, а особливо в підлітковому віці, є важливою та необхідною підтримка оточення – в першу чергу близьких і рідних людей. Тож для нас було важливим з'ясувати, наскільки батьки підтримують підлітків, зокрема щодо їхньої участі у різноманітних заходах ВДГР “Школа безпеки”. Так, було з'ясовано, що переважна більшість підлітків (85, 2 %) відповіли, що завжди їх підтримують, натомість 14,8 % опитаних вказало, що не завжди. До того ж 77,7 % опитаних впевнені, що заходи ВДГР “Школи безпеки” містять програми та плани діяльності, які вирішують соціальні проблеми. До таких належать: проведення різноманітних соціальних проектів, ініціатив, конкурсів, бесід, ігор, тренінгів, у яких основною метою є надання підліткам усіх необхідних знань, умінь та навичок, аби вміти протидіяти будь-яким надзвичайним ситуаціям і соціальному тиску; проведення різноманітних зборів-змагань з метою зробити підлітка безпосереднім учасником вирішення будь-яких соціальних проблем.

Найпереконливішим у даному опитуванні стало те, що абсолютно всі підлітки дали ствердну відповідь, що участь у діяльності дитячої організації сприяє розвитку їхньої соціальної ініціативності. Щодо ключового поняття дослідження більшість опитаних підлітків вважають, що соціальна ініціативність характеризує людину, яка має бажання висловлювати та реалізувати власні ініціативні ідеї, проявляти себе, має здібності організатора і відповідальна за власні вчинки.

Результати опитування дорослих лідерів (керівників) ВДГР “Школа безпеки” засвідчили, що переважна більшість визначають соціальну ініціативність як необхідність брати на себе відповідальність за виконання будь-яких завдань за власним бажанням. Щодо факторів, що стримують розвиток соціальної ініціативності підлітків, дорослими лідерами виокремлюються незацікавленість держави у вихованні соціальної ініціативності підлітків (57,9 %), відсутність у дітей необхідних знань та досвіду такої діяльності та небажання нести відповідальність за прояв ініціативи (31,58 %), а також стримування ініціативи дітей з боку дорослих (26,3 %). Серед актуальних проблем дитячих громадських об'єднань, які потребують вирішення, більшістю дорослих лідерів визначено відсутність співпраці та допомоги з іншими державними установами (63,15 %), взаємини дітей між собою та дорослими (21 %) і відсутність програм діяльності та методичного забезпечення (15,8 %). В основному дорослі лідери переконані, що провідним завданням, яке ставить перед собою організація, є розвиток особистості (78,9 %) та соціалізація дитини (57,9 %). Ефективність діяльності дитячої громадської організації дорослі лідери пов'язують насамперед з державною підтримкою (78,95 %) та рівнем поінформованості суспільства про діяльність дитячих громадських організацій і об'єднань (68,4 %).

Аналіз результатів організаційно-пошукового етапу дослідження покладено у розроблення методики формульовального експерименту наукової теми НДР лабораторії. Основні ідеї формульовального експерименту будуть спрямовані на експериментальну перевірку педагогічних умов, що сприятимуть розвитку соціальної ініціативності підлітків та апробації змістово-технологічного забезпечення даного процесу.

Отже, дитячі громадські об'єднання справедливо можна вважати ефективно діючим соціальним інститутом соціалізації, соціальної ініціативності та виховання, а також основою для розвитку та становлення підростаючої особистості.

Література

1. Булах І. С. Психологія особистісного зростання підлітка : монографія / І. С. Булах. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2003. – 340 с.
2. Литвак Р. А. Педагогические основы деятельности детских общественных объединений в современных условиях : автореф. дисс. ... д-ра пед. наук :

спец.13.00.06 “Теория и методика управления образованием” / Литвак Р. А. – Екатеринбург, 1997. – 45 с.

3. Негрієнко А. О. Дитячій безпеці – “Школа безпеки”. Навчання дітей і підлітків основ безпечної життєдіяльності : метод. посібник / О. О. Негрієнко. – К. : ПП “Санспарель”, 2012. – 250 с.

4. Окушко Т. К. Формування соціальної ініціативності підлітків у дитячому громадському об’єднанні / Т. К. Окушко // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. пр. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. – Вип. 17, кн. 2. – С. 44–53.

5. Окушко Т. К. Особливості формування світоглядної позиції особистості в умовах дитячого об’єднання : монографія / Т. К. Окушко, О. В. Безпалько, Ж. В. Петрочко та ін. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. – 260 с.